

VERSLAG VAN DE NOORDELIJKE AFDELING OVER HET VERENIGINGSJAAR 2023-2024

De Noordelijke Afdeling van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde heeft in 2023 twee druk bezochte sociëteitsbijeenkomsten gehouden, beide keren in Sociëteit De Sleutel aan de Noorderhaven Z.Z. in Groningen. Van de Voorjaarsbijeenkomst op woensdag 22 maart 2023 hebben wij verslag gedaan in het vorige Jaarverslag, de Najaarsbijeenkomst vond plaats op woensdag 1 november 2023. De eerstvolgende Voorjaarsbijeenkomst staat inmiddels gepland voor woensdag 27 maart 2024.

De bijeenkomst in het najaar was alweer de tweeëntwintigste sociëteitsbijeenkomst van de Noordelijke Afdeling – buitengewoon gevarieerd en ook geanimeerd. Meer dan vijftig leden woonden het programma bij en genoten tussen de inleidingen door van een smakelijk drie-gangenbuffet, dat in stijl werd verzorgd door de uitbater van Sociëteit De Sleutel, de Martini Hotel Group. Schrijver Hanneke Boonstra, historicus Klaas van Berkel en conservator Egge Knol kozen alle drie voor een geschiedkundige invalshoek, hielden lezingen van hoge kwaliteit en illustreerden die fraai met lichtbeelden. Boekhandel Godert Walter stond, de traditie getrouw, klaar met een boekentafel. Het was andermaal een samenzijn dat klonk als een klok en stond als een huis.

Voorzitter Anton Brand opende de bijeenkomst en gaf het woord eerst aan penningmeester Rob Pronk, die een korte toelichting gaf op de financiële stand van zaken. Mede dankzij de eigen bijdrage van de aanwezigen aan de kosten van de catering staat de Afdeling er gezond voor en zijn er derhalve geen beletselen om op de ingeslagen weg voort te gaan.

Eerste referent van deze avond was Hanneke Boonstra, die afgelopen april haar documentaire studie *Kees & Jan. Een communistisch gezin voor, tijdens en na de oorlog* presenteerde, verschenen bij Uitgeverij Passage. In zijn introductie vermeldde Anton Brand dat deze studie, die het al niet aan aandacht mocht ontbreken, onlangs uitgebreid en zeer lovend werd besproken op de website tracesofwar.nl: ‘Waar de titel van het boek misschien een primair biografische insteek suggereert, biedt het boek vooral ook een fascinerend inblik in de politiek-communistische niche van de vorige eeuw. Kees en Jan vormen het sleutelgat waardoor we naar de communistische stroming in Nederland kunnen loeren.’ Hanneke Boonstra vatte de inhoud van haar boek kort samen door over de levensgeschiedenissen van vader en zoon Kees en Jan Schalker te vertellen, maar stond ook stil bij de reacties die ze op het boek kreeg, zowel uit communistische als niet-communistische kring, en op het verschil daarin tussen ouderen en jongeren.

Na het voorgerecht gaf Stefan van der Poel, lid van het bestuur, het woord aan Klaas van Berkel, Rudolf Agricola emeritus hoogleraar Geschiedenis aan de RUG, en auteur van een omvangrijk wetenschappelijk oeuvre, daaronder van de driedelige geschiedenis *Universiteit van het Noorden: vier eeuwen academisch leven in Groningen* (2014, 2017 en 2022). Onder de titel “Eigentijdse universiteitsgeschiedenis: hoe ver kan/mag/wil je gaan?” reflecteerde hij op zijn rol als geschiedschrijver van de universiteit, vooral waar het om de recente geschiedenis gaat, een periode waarin de bemoeienis van de overheid aanmerkelijk toenam en ook de rol van de universitaire bestuurders steeds gewichtiger werd – veelal onder de noemer van ‘de ondernemende universiteit’. Die ‘verzakelijking’ ging gepaard met thema’s als digitalisering, internationalisering en een verdergaande oriëntatie op beroep en samenleving en leidde zelfs tot ambitieuze ideeën en vervolgens mislukte initiatieven inzake het opzetten van een campus ver over de grenzen, in Yantai in China. Ter afronding van zijn beschouwing vroeg Van Berkel aandacht voor de notie van academische vrijheid.

Derde en laatste spreker, na het hoofdgerecht, was Egge Knol, die onlangs afscheid nam – na bijna dertig jaar – als conservator archeologie, geschiedenis, oude kunst en kunstnijverheid van het Groninger Museum, bij welk afscheid hij koninklijk werd onderscheiden. In zijn hoedanigheid van conservator organiseerde hij een scala aan grote en veelbesproken tentoonstellingen, was hij verantwoordelijk voor tal van aankopen die de collectie van het museum hebben verrijkt en publiceerde hij met regelmaat over historische onderwerpen, van archeologie en genealogie tot het alom bekende en bewonderde Groninger Zilver. In zijn presentatie vertelde hij over zijn ervaringen en belevenissen als conservator en liet hij al die thema's de revue passeren, in wat hijzelf een 'potpourri' noemde, die hij met zichtbaar plezier vol ironie en humor omkleedde. Hij eindigde zijn betoog bij zijn afscheid: de tentoonstelling "Uit de kunst – Vrouwelijke Groninger Kunstenaars, 1700-1900".

Tijdens de Voorjaarsbijeenkomst op 27 maart 2024 zal worden gesproken door Jan-Wouter Zwart, als taalwetenschapper verbonden aan de Rijksuniversiteit Groningen en vertaler van poëzie, Marianne Ritsema van Eck, universitair docent Middeleeuwse geschiedenis aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, en Suzan Folkerts, conservator van de Athenaeumbibliotheek Deventer. In het volgende Jaarverslag zullen wij op de inhoud van hun inleidingen ingaan.

Organisatorisch hebben zich in het verslagjaar geen veranderingen voorgedaan. Het bestuur van de Noordelijke Afdeling bestaat uit: Anton Brand, voorzitter, Maarten Praamstra, secretaris, Rob Pronk, penningmeester, Erica van Boven en Stefan van der Poel. Zij zijn allen bereid hun lidmaatschap van het bestuur ook in het komende jaar voort te zetten.

Anton Brand, voorzitter Noordelijke Afdeling
Maarten Praamstra, secretaris Noordelijke Afdeling

VERSLAG VAN DE ZUIDELIJKE AFDELING OVER HET JAAR 2023

Als regionale onderafdeling van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde stelt de Zuidelijke Afdeling zich tot doel het bevorderen van het letterkundig leven in haar werkgebied. Daartoe werd zij opgericht in januari 1989. Het werkgebied wordt gevormd door de Zuidelijke Nederlanden in ruime zin. Het gaat in Nederland specifiek om Noord-Brabant en Limburg, alsmede Nijmegen en omgeving. In België richt de Afdeling zich op Vlaanderen en Wallonië. Ook het nabije Duitse Nederrijngebied is van belang.

Jaarlijks zijn er twee of drie werkbijeenkomsten waarvoor telkens twee sprekers worden uitgenodigd om een inleiding te verzorgen over literaire, literair-historische, taalkundige en historische onderwerpen. In 2023 voorzag het programma van de Zuidelijke Afdeling niet alleen in drie werkvergaderingen, maar werd de leden ook een bezoek aan een tentoonstelling aangeboden.

Op zaterdag 28 januari vond de eerste werkvergadering van 2023 plaats. Op een nieuwe locatie, het Cuypershuis te Roermond, hebben Willem Huberts en Theo Schouw in hun lezingen aandacht gevraagd voor twee in de vergetelheid geraakte schrijvers, omstreden priesters bovendien: Wouter Lutkie (1887-1968) en Jacques Schreurs (1893-1966). In de biografieën van Huberts en Schouw komen deze uitzonderlijke generatiegenoten en mannen van de daad tot leven.

Op zaterdag 22 april bracht de Zuidelijke Afdeling een saluut aan het vrouwelijk schrijverschap. In vier voordrachten gaf onze afdeling gehoor aan de oproep van schrijfsters, zoals verenigd in het collectief Fixdit, om een podium te bieden aan vrouwelijke auteurs. De voordrachten werden verzorgd door Lizet Duyvendak (zij sprak over Joke van Leeuwen), Adri Gorissen (over Marie Koenen), Hannie van Horen (over vrouwelijke troubadours) en Herman Simissen (over Nicolette Smabers). Emma Crebolder verzorgde een wervende inleiding.

Op zaterdag 3 juni kregen de leden van de Zuidelijke Afdeling gelegenheid om gezamenlijk een bezoek te brengen aan de tentoonstelling *Armando: door de ogen van een vriend* in museum van Bommel van Dam te Venlo. Het programma bestond uit een rondleiding en het bijwonen van een tweegesprek van auteur John Heymans met Cherry Duyns over de publicatie *'Ik bel je wel als ik dood ben.'* *Gesprekken met Armando*.

Op zaterdag 21 oktober kwamen Antoine Jacobs en Bram Witvliet aan het woord over reizen en reizigers. Historicus Antoine Jacobs verzamelde, met Harrie Leenders, negentiende-eeuwse reisverhalen die werden opgenomen in *Limburg door vreemde oogen* deel 1 en deel 2. Het kostte filosoof en classicus Bram Witvliet twaalf jaar om alle dorpen en steden van Nederland al fietsend te bezoeken. *Bram fietst. In 12 jaar langs alle dorpen en steden van Nederland* laat de weerslag zien van deze tochten waarbij literatuur en filosofie meereden.

Het bestuur in het jaar 2023:

Peter Altena, voorzitter
Liesbeth Vonhögen, secretaris
Frank Hovens, penningmeester

VERSLAG VAN DE VERTEGENWOORDIGER VOOR ZUID-AFRIKA OVER HET VERENIGINGSJAAR 2023-2024

In de Zuid-Afrikaanse neerlandistiek valt er wat congressen en colloquia betreft eens in de drie jaar een periode van luwte, vergelijkbaar met de ‘verborgen groei’ van de winter. Er zijn namelijk vooral twee colloquia die Zuid-Afrikaanse neerlandici de gelegenheid tot in situ academisch gesprek en sociaal verkeer met vakgenoten bieden. Deze colloquia vinden in opeenvolgende jaren op immer wisselende locaties plaats. Het verenigingsjaar 2023 vertegenwoordigt de luwte tussen twee congresjaren tijdens welke er geen van deze colloquia is plaatsgevonden. Van 8-10 juli 2024 vindt echter het driejaarlijks internationale congres van de ‘Suider-Afrikaanse Vereniging vir Neerlandistiek’ (SAVN) in Windhoek, de hoofdstad van Namibië, plaats, en in 2025 het driejaarlijks internationale colloquium van de Internationale Vereniging voor Neerlandistiek, traditioneel altijd om de beurt in Nederland en in Vlaanderen aangeboden. De neerlandici die een voordracht in Windhoek gaan houden, zijn dus nu ‘in de verborgenheid’ volop bezig om hun onderzoek af te ronden en de tekst op papier te zetten.

Er is enthousiaste belangstelling voor het bovengenoemde 21ste internationale congres van de SAVN, dat voor het eerst in het bestaan van deze vereniging in het buurland Namibië wordt aangeboden. In de kijker staat de impact van de Lage Landen in/op niet-Lage-Landse-ruimtes. We verheugen ons alvast op een divers programma van ongeveer veertig voordrachten, met opmerkelijk veel aandacht voor nieuwe technologieën en contemporaine, ‘alternatieve’ culturele uitingsvormen naast discussies over onderwerpen en praktijken die fundamenteel belangrijk zijn voor het vak. De zes keynotes worden verzorgd door literatoren Toni Bandov (Universiteit van Zagreb), Margriet van der Waal (Rijksuniversiteit Groningen & Universiteit van Amsterdam) en Steward van Wyk (Universiteit van Wes-Kaapland), en linguïsten Ernst Kotzé (Nelson Mandela Universiteit), Marc van Oostendorp (Radboud Universiteit, Nijmegen) en Reinhild Vandekerckhove (Universiteit Antwerpen).

‘Die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns’ heeft onlangs haar lijst van bekroningen voor 2024 bekendgemaakt. Voor de ‘Elsabé Steenbergprys vir vertaalde kinder- en jeugliteratuur’ stonden er vijf gepubliceerde vertalingen naar het Afrikaans op de shortlist (drie uit het Engels en twee uit het Nederlands vertaald). De prijs werd aan Zandra Bezuidenhout uitgereikt voor haar vertaling van Annet Schaaps veelvuldig bekroond en vertaald boek *Lampie* dat, net als tal van vertalingen uit het Nederlands, door de uitgeverij Protea Boekhuis gepubliceerd werd.

Onder ‘n bloedrooi hemel: liefde en geweld in Suid-Afrika (Tafelberg, 2023), de door Daniel Hugo in het Afrikaans vertaalde memoires (*Om het hart terug te brengen*, 2021; Henriette Roland Holstprijs, 2023) van de Zuid-Afrikaans geboren Annemarié van Niekerk, kreeg een schitterend ontvangst bij het Afrikaans publiek. Niet alleen werd (en wordt) de auteur op tal van kunstenfestivals over het actuele thema en haar eigen ervaringen geïnterviewd; het boek kreeg ook lovende reviews in de kranten, literaire e-journals en op het sociale media. Het boek maakte zo’n indruk dat Nicola Hanekom (die onlangs voor de tweede keer met de Hertzogprijs voor toneel bekroond werd) er een toneelbewerking van maakte die eind april 2024 als hoofdattractie op het 21ste ‘Suidooster’-festival in première ging. De productie (onder regie van Mari Borstlap, met actrice Cintaine Schutte in de rol van Van Niekerk) werd staande toegejuicht. Het toont de kracht van Van Niekerks vaak traumatische autobiografische ervaringen in Zuid-Afrika, aangeboden vanuit een afstandsperspectief van een verblijf van 20 jaar in Nederland. In de woorden van Ena Jansen: ‘sober, ontroerend, confronterend en ook hoopvol’.

Het wederzijds academisch en cultureel verkeer tussen Nederland en Zuid-Afrika knoopt sterke banden en levert waardevolle inzichten op. Verschillende rolspelers spelen hierbij een grote rol: de Nederlandse Taalunie, tal van universiteiten, meerdere uitwisselings- en/of

samenwerkingsakkoorden en -gelegenheden, en natuurlijk ook het diplomatieke personeel verbonden aan de ambassades en consulaten. Academics hebben kennisgenomen van de personeelwisseling in het ambt van Algemeen Secretaris van de Nederlandse Taalunie, daar haar beleid en de uitvoering ervan belangrijk zijn voor de neerlandistiek. We zijn ook altijd bij met ambassadepersoneel die culturele zaken op het gebied van de taal en de letteren een warm hart toedragen. Dr. Geraldine Reymenants, sinds tien jaar Diplomatiek Vertegenwoordiger van Vlaanderen in zuidelijk Afrika, neemt na een schitterende ambtstermijn in de tweede helft van 2024 afscheid van Zuid-Afrika.

Ten aanzien van interuniversitair verkeer is het opmerkelijk en verblijdend dat steeds meer jongere academics van verschillende instanties aan uitwisselingsgelegenheden deelnemen die een verblijf van wisselende duur in Nederland en/of Vlaanderen mogelijk maken, vooral in het licht van de zeer ongunstige wisselkoers van de Zuid-Afrikaanse rand tegenover de euro. Om zelf het leven en de culturele rijkdommen van de Lage Landen te ervaren, verhoogt het begrip en het enthousiasme die zo noodzakelijk zijn voor succes in het onderricht van de neerlandistiek. Een afname in de belangstelling voor een opleiding talen schijnt een universeel verschijnsel te zijn – ook in Zuid-Afrika is de belangstelling voor talen teruggelopen. Het zwaartepunt voor de tertiaire opleiding Afrikaans en Nederlands ligt nu bij de universiteiten Wes-Kaapland en Stellenbosch. Eén van de positieve uitkomsten van de pandemie is dat het gebruik van technologische middelen voor virtuele bijeenkomsten en communicatie nu definitief ingeslagen heeft, waardoor de grote geografische afstanden binnen Zuid-Afrika (en naar Europa) grotendeels overbrugd zijn. LitNet, in 1999 door Etienne van Heerden als elektronisch tekstplatform opgericht, heeft zich inmiddels ontwikkeld tot een uitgebreid platform dat ook verschillende visuele communicatiekanalen huisvest, waaronder (in de afdeling ‘Voertaal’) de ‘Bruggenhoofden’-serie van gesprekken over de literaire wisselwerking tussen Zuid-Afrika en de Lage Landen, onder leiding van Yves T’Sjoen. Deze serie staat ook, net als vele andere culturele programma’s, onder het vaandel van het SASNEV (‘Suid-Afrikaanse Sentrum vir Nederland en Vlaandere’) in Pinelands, Kaapstad. Een vergelijkbaar initiatief is ‘Samespraak’ (onderdeel van ‘Versindaba’), een werkwinkelruimte voor onder meer presentaties-in-wording over aspecten van de vergelijkende, transnationale Afrikaanse en Nederlandse letterkunde, waarbij Alwyn Roux een prominente rol speelt. Ere-ambassadeur en voorzitter van SASNEV, dhr. Jan F. Mutton, is begonnen met het bijebrengen van een zo volledig mogelijke collectie van in het Afrikaans vertaalde Nederlandstalige teksten, die in het pand van het SASNEV bewaard zal worden. Het doel is om, waar mogelijk, over én de brontekst én de doelttekst te beschikken. Nederlandstalige (academische) uitgaven met een Afrikaans voorwoord komen ook in de collectie te staan. Uit dit project volgen, in het tweede semester van 2024, een aantal presentaties over aanverwante onderwerpen.

Tot slot: wederzijdse contacten met schrijvers en dichters zijn zeker belangrijk voor de letterkunde; daardoor worden de literaire belangstelling en de literaire contacten levend gehouden. Spijtig genoeg waren reizen natuurlijk in de jaren van de pandemie verboden. Recentelijk hebben de Afrikaanse dichters Alwyn Roux en Tom Dreyer wel een korte tournee in de Lage Landen ondernomen. Hopelijk mogen we in Zuid-Afrika ook binnenkort weer (meer) Nederlandstalige schrijvers onthalen.

Renée Marais, vertegenwoordiger voor Zuid-Afrika, Pretoria, 2 mei 2024

VERSLAG VAN DE COMMISSIE VOOR ZUID-AFRIKA OVER HET VERENIGINGSJAAR 2023-2024

door Ingrid Glorie en Tycho Maas

In de Commissie hadden en hebben zitting: Elleke Boehmer, Jos Damen, Adriaan van Dis, Eep Francken, Ingrid Glorie (secretaris), Ena Jansen, Vincent Kuitenbrouwer, Tycho Maas, Robert Ross en Margriet van der Waal.

Ingrid Glorie en Tycho Maas hebben in het verenigingsjaar 2023 subsidie van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde ontvangen om een speciale uitgave van *Armada. Tijdschrift voor wereldliteratuur* mede mogelijk te maken. Het betrof een themanummer over de Afrikaanstalige literatuur van de eerste twee decennia van de 21^e eeuw. Aanleiding waren 30 jaar democratie in Zuid-Afrika, het jubileum van het Zuid-Afrikahuis in Amsterdam ('100 jaar aan de Keizersgracht') en de vijfde editie van het Festival voor het Afrikaans, dat op 24, 25 en 26 november 2023 gehouden werd in theater De Regentes in Den Haag.

Medewerkers aan dit nummer waren onder meer Marni Bonthuys, Yra van Dijk, Ingrid Glorie, Donovan Lawrence, Tycho Maas, Francine Maessen, Olf Praamstra, Henk Serfontein, Yves T'Sjoen, Nathan Trantraal, Eben Venter, Hein Viljoen, Andries Visagie, Margriet van der Waal, Carina van der Walt en Betsie van der Westhuizen. Thema's die aan de orde kwamen, waren onder meer taalvariatie in het werk van jonge Afrikaanse schrijvers; intersectioneel feminisme, gendergeweld en klimaatverandering en milieuzorgen in de recente Afrikaanse literatuur; Afrikaanse kinder- en jeugdliteratuur van het nieuwe millennium; de positie van het Afrikaans en het Nederlands op Zuid-Afrikaanse universiteiten; en de belangstelling voor het Afrikaans en Afrikaanse literatuur in Nederland en Vlaanderen. Auteur Eben Venter schreef speciaal voor dit nummer een nieuw verhaal, en beeldend kunstenaars Henk Serfontein en Nathan Trantraal stonden elk een oorspronkelijk kunstwerk af.

Armada verschijnt twee keer per jaar en wordt verspreid als bijlage bij *De Nederlandse Boekengids*. Dit themanummer werd op 25 november 2023 gepresenteerd tijdens het Festival voor het Afrikaans. De eerste exemplaren werden aangeboden aan mr. Vusi Madonsela, ambassadeur van Zuid-Afrika in Nederland, Jan Schinkelshoek, voorzitter van Stichting Zuid-Afrikahuis Nederland, en drie schrijvers die op het festival aanwezig waren: Antjie Krog, Marita van der Vyver en Bianca Flanders. Exemplaren van het tijdschrift werden gratis uitgedeeld onder de bezoekers van het festival.

Het nummer wordt verspreid onder studenten in Nederland die zich verdiepen in de (Zuid-) Afrikaanse literatuur, en onder studenten in Zuid-Afrika via hun docenten die meewerkten aan dit nummer. Zo draagt het bij aan de bestudering van de gedeelde geschiedenis en culturele banden tussen beide landen en aan het bestuderen van dit onderzoeks- en interesseveld bij een breed publiek, nu en voor de toekomst.

VERSLAG VAN DE COMMISSIE VOOR GESCHIED- EN OUDHEIDKUNDE OVER HET VERENIGINGSJAAR 2023-2024

Voorzitter: mevrouw dr M. Keblusek

Secretaris: de heer dr J.P. Sigmond

Leden van de Commissie waren: mevrouw dr N.N.W. Akkerman, de heer dr J.C.H. Blom, de heer dr B.E. van der Boom, de heer dr M. Flohr, de heer dr S. Groenveld, mevrouw dr A. Jager, mevrouw dr M. Keblusek, de heer dr E.E.P. Kolfin, mevrouw dr M.E.H.N. Mout, de heer dr K. van Ommen, mevrouw dr J. Pollmann, de heer dr C.H. van Rhee, de heer dr L.H.J. Sicking, de heer dr J.P. Sigmond, dr P.J. Slaman, de heer dr B. van der Steen, mevrouw dr C.M. Stolte, mevrouw dr J. Zijlmans.

De Commissie voor Geschied- en Oudheidkunde kwam in het academisch seizoen 2023-2024 zoals gebruikelijk vijfmaal bijeen. Paul Hoftijzer trad af als secretaris, een functie die hij vele jaren met verve had ingevuld. Besloten werd het secretariaat jaarlijks te wisselen, waarbij Peter Sigmond de eerste jaar voor zijn rekening nam met als reserve Remco van Rhee. Hoftijzer trad uit de Commissie evenals Roos van Oosten. Daarop werd lopende het jaar de Commissie uitgebreid met de nieuwe leden Angela Jager, Pieter Slaman, Carolien Stolte en Bart van der Steen. De Commissie droeg drie personen voor voor het lidmaatschap van de Maatschappij.

Bijeenkomsten

Op 18 oktober sprak Peter Sigmond over het boek *De re militari* van de hand van de Italiaan Robertus Valturius, een bijzondere wiegedruk die zich in de Bibliotheca Thysiana bevindt.

Op 15 november sprak Nicolette Mout over Radslav jr Kinsky, Cheb Eger, 1582- Leiden 26 juni 1660, een Boheemse balling die zich in Leiden vestigde en wiens archief zich in de Universiteitsbibliotheek van Leiden bevindt.

Op 17 januari sprak Remco van Rhee over de Gouvernementsrechtspraak in Nederlands-Indië in de tweede helft van de negentiende eeuw met de vraag: Wie is eigenaar van de grond?

Op 21 februari sprak Louis Sicking over 'De Gouden Eeuwen van Nederland', een nog te verschijnen publicatie onder zijn redactie waarin tot uiting komt dat alle provincies met een gouden eeuw hadden bijgedragen aan wat Nederland nu is.

Op 20 maart sprak Angela Jager over haar onderzoek dat er in uitmondde dat twee schilderijen in feite één waren: Een familiereünie: Cornelis de Vos' Portret van vader en zoon (1626) uit de Deense Nivaagaard collectie, verenigd met de moeder.

Dr. J.P. Sigmond, secretaris

VERSLAG VAN DE COMMISSIE VOOR TAAL- EN LETTERKUNDE OVER HET VERENIGINGSJAAR 2023-2024

De Commissie voor Taal- en Letterkunde organiseerde ook in 2023 weer een drukbezochte themamiddag en een najaarsvergadering.

De themamiddag van de Commissie, op woensdagmiddag 10 mei 2023 in de Vossiuszaal van de UB Leiden, stond net als in het voorgaande verenigingsjaar in het teken van ‘Nieuwe neerlandistiek’, dit keer met bijzondere aandacht voor taal en literatuur in het onderwijs. Onder voorzitterschap van Esther Op de Beek presenteerden vier sprekers deze middag hun actuele en urgente onderzoek rond het schoolvak Nederlands, dat zowel de positie van de neerlandistiek als academisch vakgebied als het imago van het schoolvak zal kunnen versterken. Roland de Bonth verpakte zijn pleidooi in de sprekende titel *Kom uit de klas*, Linda Ackermans belichtte het thema van *Young adult-literatuur in het onderwijs: klaagzang of loflied?*, Anne van Buul gaf *Een inkijkje in praktijkonderzoek op de pabo*, en Erwin Mantingh sprak over *Perspectiefgericht onderwijs in het VO*.

Op donderdag 7 december 2023 vond de najaarsvergadering van de Commissie plaats, wederom in de Vossiuszaal te Leiden. Bij de behandeling van de bestuurlijke en administratieve zaken werd ook de gemotiveerde voordracht van drie nieuwe leden – Elisabeth de Bruijn, Bram Caers en Rik Vosters – per acclamatie bekrachtigd.

De bijeenkomst werd besloten met twee ‘wetenschappelijke mededelingen’ door leden van de Commissie. Marc van Zoggel liet in *Klassieker op de planken: de schouwburg als stadion*, over de toneelbewerking van de voetbalwedstrijd Ajax-Feyenoord (1969), zijn licht schijnen over de wisselwerking tussen sport en literatuur als cultuurdomeinen, en onder de titel *Recente ontwikkelingen in de neerlandistiek* gaf Wim Vandenbussche een toelichting op de activiteiten van de Internationale Vereniging voor Neerlandistiek (IVN), de samenwerking met de Taalunie en de uitvoering van het Nederlandse amendement waarmee extra middelen zijn vrijgemaakt voor de internationale Neerlandistiek.

Tijdens deze vergadering gaf Wim Vandenbussche het voorzittersstokje door aan Esther Op de Beek en werd de voordracht van Marc van Zoggel als nieuwe secretaris door de leden van de commissie aanvaard.

De Commissie voor Taal- en Letterkunde bestond in 2023-2024 uit: Jacqueline Bel, André Bouwman, Elisabeth de Bruijn, Anne van Buul, Bram Caers, Lieke van Deinsen, Jeroen Dera, Lieve De Wachter, Rick Honings, Lotte Jensen, Ton van Kalmthout, Mike Kestemont, Ann Marynissen, Nelleke Moser, Marc van Oostendorp, Jan Oosterholt, Esther Op de Beek, Margit Rem, Gijsbert Rutten, Nicoline van der Sijs, Wyke Stommel, Yves T’Sjoen, Wim Vandenbussche, Freek Van de Velde, Rik Vosters, Geert Warnar en Marc van Zoggel.

Marc van Zoggel, secretaris

VERSLAG VAN DE WERKGROEP ZEVENTIENDE EEUW OVER HET JAAR 2023

De Werkgroep Zeventiende Eeuw werd in 1985 opgericht. In het jaar 2023 was het bestuur als volgt samengesteld: J. Koppenol (voorzitter tot 1 september 2023), Feike Dietz (voorzitter m.i.v. 1 september 2023), J. van der Steen (penningmeester), C. Lenarduzzi (secretaris), David de Haan (lid), Tycho Maas (lid), Judith Noorman (lid tot 1 februari 2023), Johan Visser (lid). De Werkgroep telt 330 leden. Er hebben leden opgezegd, maar er zijn veel meer nieuwe leden bijgekomen. Dat is een gevolg van het feit dat conform een besluit van het bestuur deelname aan het congres gekoppeld was aan het lidmaatschap van de Werkgroep. Per saldo is het ledenbestand daarom flink gestegen ten opzichte van vorig jaar.

Eens per jaar houdt de Werkgroep een interdisciplinair congres, er wordt naar gestreefd deze congressen met enige afwisseling in Nederland en Vlaanderen te laten organiseren. In 2023 vond het congres plaats op vrijdag 25 augustus in de Universiteitsbibliotheek van de Universiteit van Amsterdam. De titel luidde ‘MICRO-MACRO. Het dagelijkse leven onder de loep’. Het congres werd bezocht door ca. 90 mensen. Er waren zoveel aanmeldingen dat de Werkgroep – helaas – een wachtlijst heeft moeten hanteren. De congrescommissie bestond uit Judith Noorman (UvA), Robbert Jan van der Maal (Concertgebouw), Johan Koppenol (VU) en Carolina Lenarduzzi (UL). Het congres opende met een plenaire lezing van Rudolf Dekker en eindigde met een lezing van Ineke Huysman en Jean-Marc van Tol over hun Johan de Witt-project. Zowel 's ochtends als 's middags waren er meerdere parallelsessies. De Werkgroep kijkt terug op een geslaagd congres met buitengewoon veel belangstelling.

Het jaarcongres 2024 zal plaatsvinden op vrijdag 30 augustus te Antwerpen. De titel van het congres luidt ‘Ambacht en ambachtelijkheid in de zeventiende-eeuwse Nederlanden’. De congrescommissie bestaat uit Julie De Groot (Antwerpen), Bert De Munck (Antwerpen), Nina Geerdink (Utrecht), Maarten Prak (Utrecht) en Marlise Rijks (Gent). Op het moment van schrijven van dit verslag is de Call for Papers met als deadline 15 mei net gepubliceerd, zodat nog geen zicht is op het aantal papers.

Tijdens het congres 2023 vond de Algemene Leden Vergadering plaats. Deze vergadering werd door 26 leden bijgewoond. Op het voornemen om de ALV los te koppelen van het jaarcongres en een aparte ALV te houden op 8 mei 2023 is het bestuur wegens een gebrek aan belangstelling teruggekomen.

In 2023 zijn zoals gebruikelijk een aflevering van het *Jaarboek De Zeventiende Eeuw* en twee nummers van het tijdschrift *Early Modern Low Countries* verschenen. Het tweede nummer van *EMLC* was een themanummer met als titel ‘Time and Temporality in the Early Modern Low Countries’, onder gastredactie van Gerrit Verhoeven, Marije Osnabrugge en Brecht Deseure. In 2024 worden wederom twee nummers van *EMLC* en een aflevering van het *Jaarboek* verwacht. De Editorial Board van *EMLC* bestaat uit vijftien leden; voorzitter is Feike Dietz. De redactie van het *Jaarboek* bestaat uit zeven leden. Het *Jaarboek* heeft in 2023 de samenwerking met Leuven University Press voortgezet; *EMLC* heeft de samenwerking met het OA-platform Openjournals voortgezet.

Als extra activiteit vond in mei 2023 een digitaal gesprek plaats tussen Kornee van der Haven, Renée Vulto en Elwin Hofman over de stand van zaken in de emotiegeschiedenis. De weerslag van dit gesprek is gepubliceerd in het *Jaarboek*.

27 maart 2024,
Carolina Lenarduzzi (secretaris)

VERSLAG VAN DE WERKGROEP 18^E EEUW OVER HET JAAR 2023

De Werkgroep 18e Eeuw werd in 1968 opgericht om het onderzoek op het terrein van de lange achttiende eeuw (1670-1830) te bevorderen, met bijzondere aandacht voor Nederland, België en de overzeese gebiedsdelen, en om mensen met belangstelling voor die periode met elkaar in contact te brengen. De Werkgroep ziet het verder als haar taak om dit onderzoek internationaal onder de aandacht te brengen. De Werkgroep is aangesloten bij de International Society for Eighteenth-Century Studies (ISECS).

Algemeen

De Werkgroep is een actieve vereniging met een aantal vaste activiteiten per jaar, een jaarboek dat aan alle leden wordt toegezonden, en neemt deel in een peer-reviewed open-access wetenschappelijk tijdschrift. Het ledenaantal van de Werkgroep ligt momenteel op ongeveer 200 individuele leden en ongeveer 43 institutionele leden.

De Werkgroep organiseert elk jaar een congres en één of meer publieksactiviteiten. Daarnaast probeert zij op diverse manieren (jonge) onderzoekers te steunen en de zichtbaarheid van de lange achttiende eeuw te bevorderen. De Werkgroep publiceert een jaarboek, Nederlandstalig en gericht op een breed publiek, dat alle leden ontvangen. Sinds 2017 participeert de Werkgroep tevens in het nieuwe online tijdschrift *Early Modern Low Countries*, dat zij samen met de Werkgroep Zeventiende Eeuw uitgeeft. De leden worden via een digitale nieuwsbrief, de website <http://www.18e-eeuw.nl/> en onze Facebook-pagina (<https://www.facebook.com/WerkgroepAchttiendeEeuw/>) uitgebreid op de hoogte gehouden van het laatste nieuws, congressen, exposities, calls for papers en publicaties op het gebied van de achttiende eeuw.

De bestuursleden van de Werkgroep merken dat de noden van (jonge) onderzoekers veranderd zijn. Er treedt een vergrijzing van het ledenbestand op. Om opnieuw meer jonge onderzoekers en liefhebbers aan te trekken, wordt er steeds meer vanuit individuele activiteiten en thema's gedacht. Concreet betekent dit dat er elk jaar een online lezingenreeks georganiseerd wordt en er elk half jaar een ledenevent georganiseerd wordt. Zulke events zijn niet alleen toegankelijk voor liefhebbers, maar vormen ook belangrijke netwerkkansen voor jonge onderzoekers. Dankzij de samenwerking met AUP kan de Werkgroep ook meer inzetten op meer professionele activiteiten op het vlak van uitgeverzaken, zoals het organiseren van workshops voor jonge onderzoekers (bv. over de publicatie van het eerste artikel, over de diversiteit aan tijdschriften, over open access...). Ook is het de bedoeling om de Werkgroep, het Jaarboek en EMLC meer als één geheel naar de buitenwereld toe te presenteren: op deze manier kunnen wij naar buiten reden als een podium voor de geschiedenis van de lange achttiende eeuw. De verbindende factor tussen de verscheidenheid aan onderzoekers is dan ook net de interdisciplinariteit.

De bezetting van het bestuur van de Werkgroep is in 2023 enigszins veranderd: Devin Vartija heeft het bestuur verlaten. De samenstelling van het bestuur is daarmee als volgt: Fokko Jan Dijksterhuis (voorzitter), Vanessa Van Puyvelde (secretaris), Alberto Feenstra (penningmeester), Josephina de Fouw, Lien Verpoest, Eleá de la Porte, Sarah Adams (Jaarboek) en Brecht Deseure (EMLC). In 2024 zoekt het bestuur een nieuwe voorzitter en Evi Dijkstra neemt de secretarisfakkel over van Vanessa Van Puyvelde.

Evenementen

De traditie van de online lezingenreeks, die naar aanleiding van de coronapandemie gelanceerd werd, zal ook dit jaar verdergezet worden. Daarnaast is de Werkgroep voortdurend betrokken bij

het debat over de achttiende eeuw, bijvoorbeeld via sociale media, maar ook via onze website, de nieuwsbrief of door persoonlijke betrokkenheid bij initiatieven en evenementen.

Webinars

In 2020 werd de eerste webinarreeks georganiseerd met als thema ‘Schurken, Schelmen en Schavuiten’. In de lente van 2023 werd een nieuwe serie georganiseerd, ditmaal rond het thema ‘Vertalingen/Meertaligheid’. De webinars trekken heel wat deelnemers, zowel leden als niet-leden, en vormen de uitgelezen manier voor onderzoekers en liefhebbers om op het einde van hun werkdag voor een uurtje de achttiende eeuw binnen te stappen.

Elk webinar wordt ingeleid en gemodereerd door de bestuursleden die verantwoordelijk zijn voor het uitnodigen van de sprekers. De voorjaarsreeks van 2023 had als overkoepelend thema ‘Vroegmodern Babylon? Meertaligheid in de Nederlanden in de achttiende eeuw’. Het panel werd samengesteld door Vanessa Van Puyvelde, Brecht Deseure en Eleá de la Porte. Deze reeks telde drie lezingen: op 26 april (door Inger Leemans), op 15 mei (door Lieven D’hulst) en op 14 juni (door Vanessa Van Puyvelde). De eerste lezing had een beschouwend karakter en ging dieper in op Leemans onderzoek naar vertaalpraktijken in de achttiende-eeuwse Lage Landen. In de tweede lezing voerde Lieven D’hulst ons mee naar de periode van de Franse Revolutie en wierp een transnationale blik op vertaling in de Zuidelijke Nederlanden, met een focus op de Belg Norbert Cornelissen. In de afsluitende lezing lichtte Vanessa Van Puyvelde de identiteitsvormende rol van tijdschriften uit de achttiende-eeuwse Zuidelijke Nederlanden toe aan de hand van een korte vergelijkende studie tussen een Nederlandstalig en Franstalig tijdschrift.

Fysieke events: voorjaar 2023 ‘Alkmaar in Suriname’; winter 2023 Catherijneconvent

In het voorjaar van 2023 werd een excursie georganiseerd naar het Stedelijk Museum Alkmaar. We konden daar onder begeleiding van dr. Christi Klinkert, één van de conservatoren van het museum, de tentoonstelling *Alkmaar in Suriname: 1745-heden* bezichtigen, waarin het slavernijverleden van Alkmaar belicht werd. Achteraf was het mogelijk om op eigen gelegenheid de tentoonstelling *Rijk en onafhankelijk: Maria van Nesse (1588-1860)* te bezoeken.

Op vrijdag 22 december werd een excursie naar het Catherijneconvent in Utrecht georganiseerd. De leden kregen een rondleiding langs de achttiende-eeuwse Napolitaanse kerststal alsmede de tentoonstelling *Fashion for God!* en *De achttiende-eeuwse Napolitaanse kersstal*. De excursie trok zoveel belangstelling dat er twee groepen rondgeleid werden.

Zomercongres ISECS 2023

In juli 2023 vond het 16^e congres van de International Society for Eighteenth-Century Studies, ’s werelds grootste bijeenkomst van specialisten over alle aspecten van de achttiende eeuw, plaats. De conferentie wordt georganiseerd door de Italiaanse Werkgroep Achttiende Eeuw, met als thema ‘Antiquity and the Shaping of the Future in the Age of Enlightenment’, een thema dat naadloos aansluit bij de geest van de stad, Rome, die zelf de belichaming is van de dialoog tussen Oudheid en Moderniteit in de achttiende eeuw. Verschillende (ex-)leden zullen een lezing geven op het congres, waaronder Eleá de la Porte, Vanessa Van Puyvelde, Devin Vartija, Fokko Jan Dijksterhuis, Lien Verpoest, Sarah Adams, Lieke van Deinsen en Wouter De Vries. Dit congres vormt een mooie kans voor de Werkgroep om de internationale outreach van haar onderzoek(ers) te vergroten, zowel in vivo als op sociale media (X (voorheen: Twitter)e).

Jaarcongres Werkgroep Achttiende Eeuw 2023

Dit jaar vond het jaarcongres plaats aan het einde van 2023, op 15 december bij de Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten in Brussel. Onder de titel

‘Patriotten in Noord en Zuid. Brabantse Omwenteling en Patriottentijd in vergelijkend perspectief’ belichtten een reeks vooraanstaande Vlaamse, Nederlandse, en internationale sprekers het thema van revolutietijd in Noord en Zuid vanuit verschillende invalshoeken. De congrescommissie bestond uit Brecht Deseure, Frank Judo, Pierre Delsaerd, Lien Verpoest en Klaas Van Gelder.

Publicaties

Per 2017 is het tijdschrift *De Achttiende Eeuw* een jaarboek geworden. Eenmaal per jaar, in het najaar, ontvangen de leden van de Werkgroep dit jaarboek, waarvan de voertaal in principe het Nederlands is. De redactie van het jaarboek wordt gevormd door Angelie Sens, Jeanette Kamp, Marleen de Vries, Elwin Hofman en Sarah Adams (redactiesecretaris). Het jaarboek wordt uitgegeven door Amsterdam University Press (AUP).

Het jaarboek van 2023 had als gastredacteur Ruben Verwaal (Durham University) die een dossier samenstelde over (de beeldvorming rond) achttiende-eeuwers met een beperking vanuit historisch, literair, artistiek of filosofisch perspectief. Onder de titel *Doof, Blind, Kreupel, Krank* bevatte het dossier bijdragen van Tessa de Boer, Wies Groeneveld, Inge Misschaert, Jessica den Oudsten, Christian Rijnberg, Ruben Verwaal en Cor de Vries. Willem-Jan van Grondelle, Els Vermij en Kris Steyaert schreven nog over handel en wetenschappelijke netwerken in de achttiende eeuw en de literaire reacties op Mozarts *Die Zauberflöte* in Nederland. In de spectatorrubriek hebben Elwin Hofman en Vanessa Van Puyvelde het dit jaar over respectievelijk *Het verhaal van Vlaanderen* en *Het verhaal van Nederland* en *Our Flag Means Death*.

Hiernaast participeert de Werkgroep sinds 2017 in het digitale open-access tijdschrift *Early Modern Low Countries (EMLC)*, dat zij samen met de Werkgroep Zeventiende Eeuw beheert. Dit tijdschrift is bedoeld als internationaal platform voor het onderzoek naar de Lage Landen in de vroegmoderne periode (1500-1800). De voertaal is in principe het Engels. Tot de redactie behoren specialisten op zowel het gebied van de zeventiende als dat van de achttiende eeuw, en zij bestaat onder andere uit prof.dr. Feike Dietz (chair) en dr. David van der Linden (managing editor). In 2023 kwamen twee nummers uit. Het tweede was een themanummer onder de titel *Time and Temporality in the Early Modern Low Countries* (samengesteld door Gerrit Verhoeven, Marije Osnabrugge en Brecht Deseure).

Fondsen en subsidies - Scriptieprijs

Met ingang van 2018 wordt de Scriptieprijs tweejaarlijks uitgereikt, altemnerend met de scriptieprijs van de Werkgroep Zeventiende Eeuw. Aan de prijs is een geldbedrag verbonden, dat met ingang van 2018 verhoogd is tot 500 euro (dit was 250 euro). In 2022 is de prijs vernoemd naar het voormalige bestuurs- en redactielid Christophe Madelein, die dat jaar op (te) jonge leeftijd overleed. Tot eind 2023 konden kandidaten voor de prijs van 2022-2023 voorgesteld worden.

Internationale context

De Werkgroep 18^e eeuw maakt onderdeel uit van de *International Society for Eighteenth Century Studies*. ISECS financiert en organiseert symposia en congressen en vormt een brug met onze verschillende zusterverenigingen in andere landen. Recentelijk is deze organisatie van bestuurlijke inbedding veranderd, waar zij voorheen onderdeel was van de in Groot-Brittannië gevestigde Voltaire Foundation, ligt haar inbedding nu in Frankrijk. Dit jaar ging het 16^e congres voor ISECS door in Rome (3-7 juli 2023). Verschillende (ex-)leden zullen een lezing geven op het congres, waaronder Eleá de la Porte, Vanessa Van Puyvelde, Devin Vartija, Fokko Jan Dijksterhuis, Lien Verpoest, Sarah Adams, Lieke van Deinsen en Wouter De Vries.

VERSLAG VAN DE WERKGROEP DE MODERNE TIJD OVER HET VERENIGINGSJAAR 2023-2024

Samenstelling bestuur

Het bestuur van de werkgroep De Moderne Tijd bestond in 2023 uit: Lotte Jensen (voorzitter - RU), Diederik Smit (penningmeester - RUL), Jan Rock (UvA), Robert Verhoogt (MinOCW), Fons Meijer (Centrum voor Parlementaire Geschiedenis) en Marjet Brolsma (secretaris – UvA). Begin 2024 verwelkomde het bestuur Robert-Jan Wille (onderzoeker bij het Freudenthal Instituut van de UU) als nieuw lid. In oktober 2024 zal Marjet Brolsma het bestuur verlaten.

Jaarcongres

Op vrijdag 22 maart 2024 organiseerde het bestuur een jaarcongres in de Doelenzaal van de Universiteitsbibliotheek van Amsterdam over het thema ‘Water: beleving, beheer, beeldvorming in de lange negentiende eeuw.’ Centraal op het congres stond de cruciale rol van water in de snel veranderende samenleving in de jaren 1780-1940. In de lezingen werd ingegaan op vragen als: Wat waren de wateropgaven in de lange negentiende eeuw? Op welke manier was water een bron van inspiratie voor ingenieurs, wetenschappers of kunstenaars? En welke rol speelde water in de cultuur en identiteit van de lage landen? In totaal waren er ongeveer 35 bezoekers op het congres aanwezig.

De openingslezing over “‘Een nationaal verdedigingsmiddel”. Militaire inzet van water 1840-1940’ werd verzorgd door Wim Klinkert, hoogleraar Moderne Militaire Geschiedenis aan de Nederlandse Defensie Academie en emeritus-hoogleraar Militaire Geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. In zijn lezing ging Klinkert op de debatten en beeldvorming over de veranderende waterlinies in de 19de en vroeg 20ste eeuw. Daarna volgden bijdragen Nico Randeraad (UM/Sociaal Historisch Centrum voor Limburg) over ‘Conflict en conflictbeheersing rond de Gemeenschappelijke Maas, 1780-1850’, Joep Schenk (UU) over ‘Internationale riviersamenwerking na Napoleon: een mandaat van de markt, of onderdeel van een nieuwe Europese veiligheidscultuur?’ en van Francien van den Heuvel (OU) over ‘Brabantse en Bossche bestuurders strijden voor waterveiligheid’. Na deze eerste sessie over de strijd tegen het water en internationale watersamenwerking, volgde een lunch.

Het middagdeel begon met een sessie over ‘Waterproblematiek in de stad’. In deze tweede sessie spraken: Matthijs Degraeve (VUB - ‘Werken met water. Het veranderende beroep van loodgieters in de negentiende eeuw’) en Nathan Lauwers en Kim Descheemaeker (Liberas - ‘Het ontstaan van de Tussengemeentelijke Maatschappij der Vlaanderen voor Waterbedeling in 1923. Tegengestelde maatschappelijke belangen en disparate bevoegdheden’). In de laatste en derde sessie kwamen ‘beelden van water, mens, dier en macht’ aan bod in de voordrachten van Maurits Ertsen (TU Delft - ‘Zwemmen tussen twee waters. Over water en macht in Nederland en Nederlands-Indië’) en Tom Sintobin (RU - ‘Van vischduivel tot beschermde vissoort: de Europese meerval). In zijn slotlezing ging Robert Verhoogt – aan de hand van een groot aantal mooie illustraties – in op de verbeelding van de onderwaterwereld in de kunst en wetenschap in de negentiende eeuw. Het congres werd afgesloten met een kort synthetiserend slotwoord van Jan Rock en een borrel.

Van Lenneplezing

De dertiende Jacob van Lenneplezing vond plaats op donderdagavond 5 oktober 2023 in Spui25 en werd verzorgd door Rick Honings, universitair hoofddocent Moderne Nederlandse Literatuur aan de Universiteit Leiden en Scaliger-hoogleraar aan het Leiden University Centre for the Arts in Society. Het onderwerp van Honings’ goed bezochte lezing, was ‘De ontdekking van Insuline: op reis in Nederlands-Indië in de negentiende eeuw’, tevens de titel van zijn nieuwste boek dat in het najaar van 2023 bij Prometheus is verschenen. Centraal in zijn presentatie stonden de indrukken en ervaringen van drie zeer verschillende negentiende-eeuwse reizigers naar

Nederlands-Indië: de natuuronderzoeker Caspar Georg Carl Reinwardt, die als een van de eersten na het Engels Tussenbestuur in 1816 de Indonesische archipel verkende, de Oostenrijkse wereldreiziger Ida Pfeiffer, die zich met gevaar voor eigen leven tussen de ‘koppensnellers’ op Borneo begaf en de sigarenfabrikant en schrijver Justus van Maurik. Honings onderzocht hoe deze drie negentiende-eeuwers in hun reisverhalen het Nederlandse koloniale project representeerden, welke woorden zij gebruikten om uiting te geven aan hun ervaring van de tropen en wat hun publicaties ons vertellen over de bredere beeldvorming over Nederlands-Indië in de negentiende eeuw.

Tijdschrift

De redactie van *De Moderne Tijd* bestond in 2022 uit Tom Sintobin (die het redactiesecretariaat van Ben de Pater heeft overgenomen, RU), Jan Dirk Baetens (RU), Heleen Blommers (VU), Babs Boter (VU), Miel Groten (RUL), Evelien Jonckheere (Universiteit Antwerpen), Wim Manuhutu (VU), Floris Meens (RU), Fons Meijer (Centrum voor Parlementaire Geschiedenis) en Paul Reef (RU). Begin 2024 had het tijdschrift 209 abonnees. *De Moderne Tijd* verscheen in 2023 vier keer. Het eerste nummer bevatte bijdragen vanuit verschillende academische disciplines over uiteenlopende onderwerpen in de cultuurgeschiedenis van de Lage Landen in de periode 1780-1940, zoals de vergadercultuur en politieke emancipatie in de vrouwenbeweging (Anne Petterson), Jacob van Lennep en de geschiedbeoefening in Nederland (Nick Oosterwijk) en trans-Atlantische uitwisseling in de geschiedschrijving van Suriname (Fenna IJtsma). Het tweede en derde nummer vormden samen een dubbeldikke thematische uitgave over de beleving van het ‘andere’ Parijs rond 1900. Deze uitgave werd ingeleid door Babs Boter en Tom Sintobin en bevatte onder andere artikelen over onderwerpen als de toeristische representatie van Parijs (Maaïke Koffeman), reisjournalen (Laura van Hasselt) en de beeldvorming over de ‘zwarte zone’ van de lichtstad (Babs Boter). Het vierde nummer was gewijd aan het thema ‘Oorlog op afstand. Nederland tussen neutraliteit en betrokkenheid, 1800-1940’. Deze editie werd ingeleid door Diederik Smit en Marjet Brolsma en bestond daarnaast uit verschillende, bewerkte bijdragen aan het jaarcongres van 2022.

VERSLAG VAN DE WERKGROEP INDISCH-NEDERLANDSE LETTERKUNDE OVER HET VERENIGINGSJAAR 2023-2024

Het bestuur van de Werkgroep, dat tevens de redactie vormt van het tijdschrift *Indische Letteren*, bestond uit: Arnoud Arps, Jacqueline Bel, Petra Boudewijn, Marijke Denger, Rick Honings (voorzitter/hoofdredacteur), Geert Onno Prins, Nick Tomberge (secretaris), Coen van 't Veer (penningmeester).

Tijdens de redactievergadering op 8 maart 2024 is Goran Bouaziz als secretaris toegetreden tot het bestuur van de Werkgroep. Nick Tomberge blijft als gewoon bestuurslid actief. Het bestuur is verder ongewijzigd gebleven.

Het totaal aantal leden van de Werkgroep bedroeg op 15 maart 2024: 480.

Activiteiten

Op vrijdag 16 juni 2023 vond er reguliere lezingenmiddag plaats, ditmaal over de 'Indische biografie'. Omdat Olf Praamstra, die op het programma stond voor het houden van een lezing, afwezig was, las Nick Tomberge in diens plaats diens spreektekst voor over de biografie van de Indische schrijfster Dé-Lilah. De tweede lezing werd die dag gegeven door Geert Onno Prins, die vertelde over zijn biografie van H.J. Friedericy, waarop hij over enige tijd hoopt te promoveren. Hans Straver, die recent een biografie over W.L. Ritter publiceerde, *Wilhelm Leonard Ritter. Schrijver in Indië* (2023), presenteerde zijn boek aan het publiek. Na de pauze sprak Vilan van de Loo over haar biografie van Frits van Daalen, *De Atjeh-generaal*, die in de loop van 2024 zal verschijnen. De middag werd besloten met de presentatie van twee boeken: de bundel *Travelling the Dutch East Indies. Historical Perspectives and Literary Representations* (2023, onder redactie van Doris Jedamski en Rick Honings) en *De Madurese vriend* van de schrijver Kees Ruys.

Op vrijdag 29 september 2023 hield Rick Honings, Scaliger-hoogleraar aan de Universiteit Leiden en voorzitter van de Werkgroep, voor een aanzienlijk gezelschap de *Zevende Indische Letteren-lezing*, onder de titel: "*Dat hele Indonesië interesseert ons geen barst*". De koloniale herinnering in het werk van J.J. Voskuil'. Bij het noemen van J.J. Voskuil – de auteur van romans als *Bij nader inzien* (1963) en *Het bureau* (1996-2000) – zullen de meeste lezers niet direct aan Indië of Indonesië denken. En toch, zo liet Honings zien, is Indië in de marge van zijn omvangrijke oeuvre voortdurend aanwezig. De lezing kon ook digitaal worden gevolgd.

Op zondag 5 november 2023 organiseerde de Werkgroep weer het jaarlijkse Bronbeek-symposium. Plaats van handeling was zoals elk jaar het Congres- en Reüniecentrum Kumpulan in Arnhem. Het thema was, aansluitend bij de Indische Letteren-lezing, 'Indië in de marge'. Verschillende sprekers gingen in op de rol van Indië in het werk van auteurs die doorgaans niet tot de Indische Letteren gerekend worden en (ogenschijnlijk) geen persoonlijke band hadden of hebben met de kolonie. Nadat Rick Honings een inleiding had gegeven op het thema, hield Jacqueline Bel een lezing onder de titel 'Op zee met Marcellus Emants'. Na een behouden vaart, volgde Bertram Mourits, die inging op de Indische bronnen van Leo Vroman en Georgine Sanders. Petra Boudewijn sprak over Indië in de roman *Pastorale* van Stephan Enter. Na de lunchpauze stonden er nog twee lezingen op het programma: Laurens Ham ging in op de rol van Indië en Indonesië in Nederlandstalige (protest)liedjes, terwijl Sander Bax de aandacht vestigde op 'Het beeld van Rob Nieuwenhuys en A. Albert bij Bernlef', over laatstgenoemde schrijft hij een biografie. De dag werd besloten met een interview dat Rick Honings en Coen van 't Veer hielden met de Ellen Deckwitz en Robin Block, die allebei recent een Indische dichtbundel publiceerden.

Tot slot vond op vrijdag 8 maart in Leiden een goedbezochte lezingenmiddag plaats. Twee studenten Nederlands vertelden over hun afstudeeronderzoek. Goran Bouaziz sprak in zijn lezing ‘De koloniale komedie’ over theaterconventies en koloniale verhoudingen in de Indische toneelstukken van Henri van Wermeskerken. Liz Kruisheer ging in op de Indische romans van Louise B.B. Marijke Denger hield daarna een lezing over ‘Modder in *Max Havelaar*’, waarin ze een nieuwe interpretatie gaf van de roman door de rol van water in de roman te analyseren. Na de pauze spraken twee auteurs over hun verschenen boeken: Wim van den Doel over zijn biografie uit 2021 van de arabist Snouck Hurgronje en Frank Vermeulen over zijn ooggetuigenboek *Over Indië* (2023). De middag werd goed bezocht.

Tijdschrift

Van het tijdschrift *Indische Letteren* werden wederom vier afleveringen gepubliceerd bij uitgeverij Verloren.

Nummer 2023-1 bevat de tekst van de Indische Letterenlezing van Pamela Pattynama, ‘Indië herinnerd. Over *found footage*, dekoloniseren en de veranderende herinneringscultuur’.

Het tweede nummer van de jaargang 2023 is een themanummer over *De stille kracht* (1900) van Louis Couperus, naar aanleiding van een drukbezochte lezingenmiddag in 2022. Het bevat bijdragen van H.T.M. van Vliet (‘Feit en mystiek. De zichtbare en onzichtbare wereld in *De stille kracht*’), Looi van Kessel (‘Een gezamenlijke vijand. Queer en antikoloniale lezingen van *De stille kracht*’), Michiel van Leezenberg (‘“In geen land wordt zooveel lief gehad als in Indië”. Islam, ethiek en seksualiteit in Couperus’ *De stille kracht*’), Liesje Schreuders, ‘Het failliet van het patriërchaat in de vorm van de tragedie? *De stille kracht* en de receptie van het klassieke erfgoed’) en Marijke Denger (‘“The Whole Thing is Just a Gigantic Mistake”. Kolonialisme en “vooruitgang” in *Sally* van Hugh Clifford en *De stille kracht* van Louis Couperus’).

Het tweede nummer van 2022 is grotendeels gewijd aan dekoloniseringsliteratuur. Coen van ’t Veer schrijft over ‘De dynamiek van geweld. Johan Fabricius’ reis door Indonesië in de laatste maanden van 1945’, Arnoud Arps over ‘Verzet in een liminale ruimte. De ontsnapping uit een Japans interneringskamp in Ismail Marahimins *Dan Perang Pun Usai* (1977)’ en Pauline Stoltz over ‘De politiek van transnationale herinneringen aan de Indonesische Onafhankelijkheidsoorlog. *Indische duinen* en *De tolk van Java*’. Het nummer wordt besloten met een artikel van Olf Praamstra: ‘Wie was Dé-Lilah? Een reconstructie van haar leven’.

Het derde nummer van 2023 bevat de teksten van de lezingen van het Bronbeek-symposium van 2023 over het thema ‘Afscheid’, naar aanleiding van het vertrek van Peter van Zonneveld als voorzitter van de Werkgroep: Michiel van Kempen, ‘“Die staan buiten hun land maar dagelijks erin dwalen”. De topos van aankomst en afscheid in postkoloniale literatuur’; Arnoud Arps, ‘Afscheid met het hart in de kroon der palmbomen. Indië in het *Groot Nieuw Volledig Oost-Indisch Kookboek*’. Ook bevat het nummer de teksten van de toespraken die Bert Paasman en Jacqueline Bel bij het afscheid van Van Zonneveld hielden. Het nummer wordt besloten door twee artikelen die buiten het thema vallen, te weten: Pieter van Wingerden, ‘Op reis vanuit een drijvende stad. De expeditie van de Natuurkundige Commissie op Borneo in 1836’ en Hans Straver, ‘Na een halve eeuw herlezen en herschreven. Verhalen van Wilhelm Leonard Ritter in de Maleistalige pers’.

Het vierde nummer en laatste van 2023 bevat bijdragen van Nick Tomberge (‘Het succesverhaal van Jacques Aanstoots. De egodocumenten van een elektrotechnisch ambtenaar in Nederlands-Indië, 1910-1912’), Gerlov van Engelenhoven (‘Tussen spreken en zwijgen. Luide stiltes in Maria

Dermoûts *De juwelen haarkam*'), Gert Oostindie ('Tussen zelfbeklag en zelfverwijt. Nederlandse veteranen over de Indonesische Onafhankelijkheidsoorlog'), Coen van 't Veer ('Tuan baik hati (De man met het goede hart). Frans Goedharts *Terug uit Djokja* (1946) en de omslag in het denken over het Indonesische kolonialisme') en Abel van Oosterwijk ('De leugen die verschijnt in het kleed van de waarheid. *Max Havelaar* (1976) als eerste Indonesisch-Nederlandse filmproductie').

Nummer 2024-1 bevat de tekst van de Indische Letterenlezing van Rick Honings, "Dat hele Indonesië interesseert ons geen barst". De koloniale herinnering in het werk van J.J. Voskuil'.

Rick Honings, voorzitter

Nick Tomberge, oud-secretaris

VERSLAG VAN DE WERKGROEP NEDERLANDSE BOEKHISTORISCHE VERENIGING OVER HET VERENIGINGSJAAR 2023-2024

Excursies

De excursies in deze periode waren:

13 juli 2023: Rondleiding tentoonstelling 'Flora Batava' door Esther van Gelder

De NBV organiseerde een excursie naar de tentoonstelling 'Flora Batava. Wilde planten in boeken toen en nu' in Huis van het boek in Den Haag. Centraal in de tentoonstelling stond de *Flora Batava*, de 134 jaar lopende boekenreeks die verscheen tussen 1800 en 1934 in 28 delen. In de tentoonstelling waren botanische schatten uit de collecties van de KB en Huis van het Boek te zien. Esther van Gelder, conservator oude drukken van de KB en samensteller van de tentoonstelling, leidde ons rond.

19 januari 2024: Excursie naar Middelburg: Adriaen van de Venne

In Middelburg gaf conservator Caroline van Santen van het Zeeuws Museum een rondleiding door de tentoonstelling 'De omgekeerde wereld van Adriaen van de Venne'. Anna de Bruyn zou ook een rondleiding door de collectie Zelandia Illustrata in het Zeeuws Archief geven, maar wegens ziekte moest dit onderdeel helaas geschrapt worden van het programma.

29 februari 2024: Excursie naar Amsterdam: Joodse bibliotheek Ets Haim

Conservator Heide Warncke gaf een rondleiding bij de Joodse Bibliotheek Ets Haim, de oudste actieve Joodse bibliotheek ter wereld. Ook was er gelegenheid om het Joods Museum en de Portugese Synagoge te bezoeken.

Jubileumcongres en algemene ledenvergadering 2023

Op 23 september 2023 vond het jubileumcongres 'Technologie en transformatie' plaats in CODA, Apeldoorn. Op dit congres reflecteerden uiteenlopende sprekers op transformaties in de Nederlandse geschiedenis van het boek en de invloed van technologie vroeger, nu en in de toekomst. Ook werd het jaarboek van 2023 gepresenteerd.

Er waren lezingen van Steven Claeysens, Eric Jorink, Trude Dijkstra, Suzette van Haaren, Leila Sauvage, Astrid Beckers. De lezing van Claartje Rasterhoff kon helaas niet doorgaan. Ook waren er posterpresentaties van studenten en onderzoekers, en kon de tentoonstelling Paper Art 2023 worden bekeken.

De algemene ledenvergadering werd tevens tijdens het jubileumcongres gehouden. Het verslag van de ALV 2023 is in december aan de leden verstuurd.

Toekomstplannen

Er zullen weer verschillende excursies worden georganiseerd, in ieder geval één najaars-excursie en één voorjaarsexcursie.

De volgende ALV zal plaatsvinden in september 2024, maar een precieze datum is hier nog niet voor gepland.

Leden

Het ledental van de NBV daalde in 2024. Deze daling kan verklaard worden doordat er in april 2024 twintig niet-actieve leden/wanbetalers zijn uitgeschreven uit ons ledenbestand.

De afgelopen vijf jaar ontwikkelde het ledental zich als volgt:

449 in maart 2020

467 in mei 2021

482 in mei 2022
441 in april 2023
420 in april 2024

Bestuurssamenstelling

Tijdens de verslagperiode hebben twee bestuursleden afscheid genomen, en is er een bestuurslid toegetreden. Het bestuur bestond in de verslagperiode uit:

Herre de Vries (bestuurslid van 2017 tot 2023, co-voorzitter), Andrea van Leerdam (bestuurslid sinds 2018, co-voorzitter sinds 2022), Suzan Folkerts (bestuurslid sinds oktober 2022, co-voorzitter sinds 2023), Erik Geleijns (penningmeester, bestuurslid sinds 2021), Lotte Savelsberg (secretaris, bestuurslid sinds oktober 2022), Renske Hoff (bestuurslid sinds oktober 2022), Irene van Renswoude (bestuurslid sinds 2019), Jeroen Vandommele (bestuurslid sinds 2019), Lieke van Rooij (studentenbestuurslid van oktober 2022 tot oktober 2023), Tamara Kiewiet (studentbestuurslid sinds oktober 2023).

Website, sociale media en nieuwsbrief

We vergroten onze naamsbekendheid via social media, de NBV-nieuwsbrief en de NBV-website (www.boekgeschiedenis.nl).

Naast de website is de NBV actief op Facebook, LinkedIn, X (voorheen Twitter), YouTube en Instagram. Van deze kanalen zien we op Facebook de meeste interactie met 1245 volgers. Op LinkedIn hebben we 260 volgers. Op Instagram hebben we 238 volgers. Op X volgen we 515 accounts en hebben we 704 volgers.

Maandelijks versturen we een nieuwsbrief naar onze leden. Gemiddeld wordt die nieuwsbrief door 67 % van de ontvangers geopend. Gemiddeld 23 % van de leden klikt op de verschillende links die in de nieuwsbrief zijn opgenomen.

Bestuursoverleg

Het bestuur van de NBV kwam in de verslagperiode vijf keer voor overleg online en fysiek bijeen, namelijk in 2023 op 2 mei, 17 juli, 14 september en 20 november en in 2024 op 31 januari.

Lotte Savelsberg, april 2024

VERSLAG VAN DE WERKGROEP CARAÏBISCHE LETTEREN OVER HET VERENIGINGSJAAR 2023-2024

De Werkgroep Caraïbische Letteren heeft in 2023 vier keer vergaderd, nl. op 25 februari, 26 augustus, 18 november en 28 november.

Bestuursleden: Rita Rahman (voorzitter), Michiel van Kempen (vicevoorzitter), Peter Meel, Noraly Beyer, Charlotte Doornhein, Bert Reinders (penningmeester), Joke Gerritsen, Raoul de Jong, Julien Ignacio en Paulette Smit (secretaris).

De Werkgroep Caraïbische Letteren organiseert om en om de wetenschappelijke Rudolf van Lier-lezing in Leiden en de literaire Cola Debrot-lezing in Amsterdam.

Daarnaast hebben we onze jaarlijkse Caraïbische Letterendag, die we op 8 oktober 2022 voor de 10de keer groots gevierd hebben in Rotterdam. De komende Letterendag zal in samenwerking met Beeld & Geluid in Hilversum, het Eye Filmmuseum en het Louis Hartlooper Complex in Utrecht geheel gewijd zijn aan de Caraïbische film en vindt plaats op 2 juni 2024. Op onze site *Caraïbisch Uitzicht* zijn alle mededelingen daarover te vinden, u kunt daar ook de teksten van alle vorige lezingen vinden en daar ook nog wat verder snuffelen, want er staan inmiddels 17.225 berichten op die blogspot.

We zijn deze Cola Debrot-reeks gestart in 2008 met Derek Walcott, en daarna volgden Ana Menendez, Antoine de Kom, Karin Amatmoekrim, Stephan Sanders en Tessa Leuwsha. Dit verslagjaar gaf Rita Rahman de lezing.

Cola Debrot-lezing

Op zondag 12 maart 2023 gaf Rita Rahman, diplomate, schrijfster en de huidige voorzitter van de Werkgroep Caraïbische Letteren, in de OBA de zevende Cola Debrot-lezing, getiteld ‘Het gaat steeds minder om het Caribisch perspectief, het gaat steeds meer over Kleurrijk en de Erkenning’. Rahman is geboren op Aruba uit Surinaamse ouders, met Afro-Surinaamse, hindoestaanse en inheemse roots, en haar tijd tegenwoordig verdelend over Nederland en Curaçao. Zij is antropoloog/ ontwikkelingssocioloog, ze stond voor de klas en droeg na de onafhankelijkheid bij aan onderwijsvernieuwing in Suriname. Na de decembermoorden begon zij haar loopbaan in Nederland bij organisaties voor ontwikkelingssamenwerking. Vanaf 1993 volgde haar carrière als diplomaat op de Nederlandse Ambassade in verschillende landen. Zij schreef ook nog proza en toneel, maar zij was door haar jarenlange omzwervingen over de wereld minder zichtbaar in de Nederlands-Caraïbische wereld. Maar daar komt verandering in. In 2001 verscheen al haar mooi gelaagde roman *Liefdesgeuren* die ook vertaald werd in het Engels, en in 2012 de roman *Love and Death in Saving Europe*, die op de shortlist van de European Book Award terechtkwam. Eind dit jaar staat op het programma een nieuwe roman onder de titel *Het Geweten Maakt Vrede*, en daarin probeert zij voor de Nederlandstalige lezers het venster naar de wereld wat wijder open te zetten. In haar lezing ging Rita Rahman in op het ongemak dat Caraïbisch werk kan veroorzaken bij Nederlandse lezers en uitgevers, wat in het verleden soms ook heeft geleid tot groot onbehagen bij de schrijvers. Vanaf de jaren ’90 was er weinig belangstelling voor het koloniale verleden van Nederland, de multiculturele samenleving werd failliet verklaard. Rahman hield een pleidooi om zich te verzetten tegen elk populisme. Zij stelde vast dat er nu een nieuwe generatie is voor wie de oriëntatie anders ligt dan voor de vorige generatie, omdat zij geboren zijn in Nederland. Zij promoten op hun eigen wijze de ‘Caribische culturele veelzijdigheid en uitzonderlijkheid’. Zij behoren tot de laatste van vier periodes die Rahman onderscheidde in de ontwikkeling van de Nederlands-Caraïbische literatuur.

Rita Rahman schetst een aantal recente ontwikkelingen die de Nederlands-Caraïbische cultuur in Nederland nieuw elan geven, en concludeerde: “Kortom, het Caribisch Perspectief is weer geheel

en als nooit tevoren in focus en ik draag met grote waardering, enthousiasme en veel trots het Caribisch perspectief over aan Raoul de Jong en vele jonge Caribische schrijvers in hun opmars van een verdeeld verleden naar een gedeelde toekomst.”

Vervolgens droeg Raoul de Jong de openingsbladzijden voor uit zijn pas verschenen boekenweekessay *Boto Banja, of: het geheime genootschap der dansende schrijvers*. In een lang nagesprek ging Noraly Beyer in op het boekenweekessay en zij haakte ook in op de lezing van Rita Rahman, onder meer met de vraag aan Raoul of hij niet bang was dat hij niet ook, zoals sommige van de collega-schrijvers die hem voorgingen, in de war zou raken. Maar Raoul is daar helemaal niet bang voor. De vraag leidde tot een geanimeerde discussie met het publiek en bij de naborrel.

Op 4 november 2023 werd de Cola Debrotlezing gehouden door Julien Ignacio in de Centrale OBA Amsterdam. De lezing past dit keer in de reeks *Nederland leest/Keti koti* van de OBA. De Nederlands-Arubaanse schrijver Julien Ignacio (1969) studeerde af als literatuurwetenschapper. Hij publiceerde theaterteksten, blogs en korte verhalen. In 2008 ontving hij de El Hizjra literatuurprijs voor zijn toneelstuk *Hotel Atlantis*. Hij was redacteur van literair tijdschrift *Tirade*, tegenwoordig is hij dat bij van Oorscot en is bestuurslid van de Werkgroep Caraïbische Letteren. In 2018 verscheen zijn debuutroman *Kus* (nominatie Bronzen Uil). Met collega-schrijvers Michiel van Kempen en Raoul de Jong stelde hij *Dat wij zongen* samen, een bloemlezing Caraïbische literatuur die in 2022 uitkwam bij uitgeverij Das Mag. In september 2023 verscheen zijn tweede roman *Goudjakhals*, een kralenketting van historische en futuristische migrantenverhalen, die zich afspelen in Amsterdam en Aruba, Beiroet en Lesbos.

In Ignacio's lezing staat zijn onlangs verschenen (en warm ontvangen) tweede roman *Goudjakhals* centraal, een boek gevormd door een soort ketting van indringende (migranten) verhalen. Verhalen die door de auteur misschien eerst uit hun ketenen moesten worden bevrijd om de weg naar de lezer te kunnen vinden.

Uit het Welkomstwoord door vicevoorzitter van de Werkgroep Michiel van Kempen: ‘Wie nog ooit de illusie koesterde dat onze aardkloot geleidelijk aan evolueert tot een paradijselijker wereld, is van die gedachte wel genezen met al de gruwelijke beelden die wij de laatste paar jaar weer op ons afgevuurd krijgen. Doet literatuur er dan nog veel toe? Wat doet een snippertje schoonheid tussen de ruïnes van een huis waar net een hele familie is uitgemoord? Alleen het stellen van zulke vragen is misschien al naïef. En toch doen we dat, of liever gezegd: het is ook dit soort vragen waar wij als Werkgroep Caraïbische Letteren graag een podium voor geven.’

Milouska Meulens trad op als referent. Zij is presentatrice, documentairemaakster en schrijfster. Zij is bekend van het *Jeugdjournaal* en het *NOS Journaal*, van het programma *Vroege vogels*, en presenteerde voor Omroep ZWART het programma *De Nacht Is ZWART* op NPO Radio 1.

Binnenkort verschijnt een bundeling sprookjes van alle continenten onder de titel *Er was ook eens...* En eerder schreef ze twee jeugdboeken: *Elin* en *Mondi*. Op zaterdag 16 maart werd bij de Parelduikerlezing in de OBA vrijwel de gehele Cola Debrotlezing herhaald.

Rudolf van Lier-lezing

Op donderdag 29 februari 2024 gaf Dr Charl Landvreugd de tweejaarlijkse Rudolf van Lierlezing in het Lipsiusgebouw van de Universiteit Leiden. Het was de achtste keer dat de Werkgroep Caraïbische Letteren deze lezing organiseerde. Landvreugd – als Hoofd Onderzoek en Curatorial Practice verbonden aan het Stedelijk Museum in Amsterdam –sprak over Edgar Cairo's novelle *Temekoe* en ‘generationeel trauma’. Zijn close reading van de Sranantongo versie (1969), de Surinaams-Nederlandse versie (1979) en de Nederlandse versie (1988) van de novelle wierp een verhelderend licht op de mogelijkheden die Cairo aanreikte om de overdracht van de temekoe (vloek) binnen de beschreven familie te doorbreken.

De lezing werd van commentaar voorzien door Prof. Dr Michiel van Kempen (Universiteit van

Amsterdam), Prof. Dr Judi Mesman (Universiteit Leiden) en Prof. Dr Alex van Stipriaan (em. Erasmus Universiteit Rotterdam). Na het weerwoord van de spreker ontstond een levendige discussie met de zaal waarbij van gedachten werd gewisseld over de Afro-Surinaamse cultuur in brede zin en over manifestaties van en de omgang met trauma mede in het licht van Cairo's persoonlijk leven. Het nieuws over een heruitgave van de Nederlandse versie van *Temekoe* door uitgeverij Cossee werd door het aanwezige publiek met instemming begroet.

VERSLAG VAN DE WERKGROEP BILDERDIJK OVER HET VERENIGINGSJAAR 2023-2024

De Werkgroep had in maart 2023 wederom circa 130 leden. In het verslagjaar bestond het bestuur onveranderd uit: Rick Honings (voorzitter), Lotte Jensen, Ton van Kalmthout (secretaris), Fred van Lieburg, Bart Verheijen, Marleen de Vries en Tommie van Wanrooij (penningmeester). Deze bestuursleden zijn herkozen tijdens de Algemene Ledenvergadering van 24 november 2023.

Rick Honings gaf in 2023-2024 enkele rondleidingen in de Bilderdijk-kamer van het Academieggebouw te Leiden, met een toelichting op de daar aanwezige schilderijen en tekeningen, documenten en voorwerpen uit de Leidse Bilderdijk-collecties. De geëxposeerde Bilderdijkiana blijven eveneens te bekijken in de virtuele Bilderdijk-kamer op het internetadres <https://thingsthataalk.net/nl/zone/bilderdijk>.

Tijdens de Ledenvergadering op 24 november 2023 in de Universiteitsbibliotheek Leiden boden Arti Ponsen en Marinus van Hattum, bij monde van de laatste, de leden een exemplaar aan van de door hen bezorgde, ingeleide en toegelichte tekst *'Prulwerk!'. Bilderdijks Consideratiën op de herbouw na de Leidse kruitramp (1807)*. Daar voegde de spreker de door hem geëditeerde gedichten 'Ontucht' en 'Verleiding' (1808) van Bilderdijk aan toe. Bij deze uitgave is het gedicht 'De serenade' van H.J. Rooseboom uit 1849 gevoegd, om de aandacht te vestigen op het Hans en Marinus van Hattum Fonds, dat de uitgave van teksten van Bilderdijk en zijn tijdgenoten mogelijk maakt en giften daarvoor verwelkomt.

De Ledenvergadering werd dezelfde dag gevolgd door het jaarlijkse symposium van de Werkgroep, dit keer in samenwerking met de Stichting Réveil-Archief. Centraal stond het jaar 1823, dat in vele opzichten memorabel is. Rick Honings lichtte dit toe, waarna Fred van Lieburg, Arianne Baggerman en Marleen de Vries de lezingen voor hun rekening namen, afgewisseld door Bilderdijk-voordrachten van Simon Mulder. De lezingen zijn opgenomen in het bij uitgeverij Verloren verschenen *Jaarboek Bilderdijk 2023*, dat als thema '1823-2023' heeft. Tot besluit van het symposium werd het eerste exemplaar aangeboden aan Tweede Kamer-lid Kees van der Staaij, die erin geïnterviewd wordt over zijn band met Willem Bilderdijk en Guillaume Groen van Prinsterer. De genoemde bijdragen zijn aangevuld met artikelen van Marinus van Hattum, Sabine Wolsink, Ronald van Raak, Pieter van Wissing, Kasper van Ommen en Rick Honings & Nick Tomberge. Piet Gerbrandy sluit de aflevering af met het gedicht 'Studeervertrek. Bij een gipsen buste van Bilderdijk'. Ook dit keer stond het *Jaarboek* onder redactie van Rick Honings, Lotte Jensen, Gert-Jan Johannes en Ton van Kalmthout.

Voor de nabije toekomst zijn drie plannen ontwikkeld. Een eerder voorgenomen Bilderdijk-excursie door Leiden met voordrachten uit het werk van de dichter wordt in de vorm van een boottocht ontwikkeld door Peter van Zonneveld. Voorts is het bestuur in gesprek met de Stichting Bilderdijk Haarlem om tezamen de stilgevallen reeks Haarlemse Bilderdijk-lezingen weer op gang te brengen. En ten slotte wordt gewerkt aan het *Jaarboek Bilderdijk 2024*, dat gewijd zal zijn aan de in 1824 overleden Rhijnvis Feith. Ook het symposium van 2024 zal in het teken staan van de herdenking van Bilderdijks tijdgenoot.

Namens het bestuur,
Rick Honings en Ton van Kalmthout

VERSLAG VAN DE REDACTIE VAN ‘ACCOLADE’ OVER HET JAAR 2023

Accolade is de opvolger van het *Nieuw Letterkundig Magazijn*, sinds 1983 het tijdschrift van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde (MdNL). Met de titel wil de redactie uitdrukking geven aan de onderlinge verbondenheid van de ruim 1600 MdNL-leden, die het blad één keer per jaar krijgen toegestuurd. De redactie wil tevens met de inhoud recht doen aan de uiteenlopende interesses van taalkundigen, letterkundigen en historici van diverse pluimage.

De redactie verwelkomt artikelen over onderwerpen die binnen de brede belangstellingssfeer van de MdNL vallen. In aanmerking komen literaire en historische bijdragen van een licht wetenschappelijk karakter, met een omvang van circa 3000 woorden. Om een inhoudelijk evenwichtige samenstelling van een aflevering te bewerkstelligen gaat de redactie ook zelf op zoek naar auteurs die een bijdrage kunnen leveren. Aangeboden artikelen worden beoordeeld door de redactie.

Inhoud 41ste jaargang

Iedere aflevering bevat twaalf artikelen, deels ondergebracht in een themadossier. In 2023 had het dossier ‘onbekend terrein’ als thema. Sommige artikelen hebben betrekking op avontuurlijke reizen door schrijvers en dichters uit voorgaande eeuwen. Andere bespreken de manier waarop zij zich buiten de voor hen gangbare paden begaven.

Daarnaast is er plaats ingeruimd voor een column en een gedicht. Ad van Iterson haalt in zijn column herinneringen op aan zijn tijd als assistent van Norbert Elias. Het gedicht ‘Geef me het Waterlooplein’ is van Liesje Schreuders, die een eigenaardige ontmoeting beschrijft in de Jodenbreestraat. Ook vinden de lezers in deze *Accolade* – onder verwijzing naar het *Jaarboek* en de website – een beknopt overzicht van prijzen, fellowships, lezingen en anderszins, waar de MdNL in het verslagjaar nauw bij betrokken was.

Wyger Velema opent het themadossier met een bijdrage over een achttiende-eeuwse discussie aangaande het nut van reizen. Astrid Korporaal laat in haar artikel zien hoe de toverlantaarn zich ontwikkelde tot koloniale documentaire die moest aantonen dat investeringen in koloniale industrieën loonden. Rick Honings verhaalt de avonturen van de Oostenrijkse ontdekkingsreiziger Ida Pfeiffer, die medio negentiende eeuw het vrouwelijkheidsideaal tartte door in haar eentje door de ondoordringbare wildernissen van Borneo te trekken. Diego Bosman en Alan Moss verkennen enkele archiefstukken uit het oorlogsarchief van het Rode Kruis. Het zijn dankbetuigingen van een aantal gevangenen uit Kamp Amersfoort, gericht aan vrijwilligster Loes van Overeem. Peter Altena gaat in op het speelreisje door Nederland en Vlaanderen waarop de Brusselse uitgeefster Angèle Manteau de beroemde Italiaanse schrijver en journalist Curzio Malaparte trakteerde. Over de breuk van Anton Heyboer met de kunstwereld schrijft Menno Voskuil. Deze wereldberoemde schilder was de snobistische kunstwereld spuugzat en begon een eigen kunsthandel.

In het tweede gedeelte van *Accolade* staan bijdragen over uiteenlopende onderwerpen. In twee artikelen worden historiografische mythes ontkracht. Raymond Fagel laat zien dat Alva de veelvuldig aangehaalde woorden ‘No es nada’ nooit heeft uitgesproken toen hij Den Briel verloor. En Myriam Everard wijst erop dat schrijfster en feministe Betsy Perk door hedendaagse literatuurhistorici dikwijls wordt beschreven als een sneue dame met een moeilijk karakter. Het wordt tijd om dit oordeel van een negentiende-eeuwse dominee los te laten en de historische feiten voor zichzelf te laten spreken, betoogt Everard. Kasper van Ommen en Garrelt Verhoeven bespreken het zeventiende-eeuwse mini-steekboekje dat de Leidse UB met steun van de MdNL heeft verworven. De ondeugende gedichtjes blijken terug te gaan op een beroemd embleemboek

van Jan Jansz Starter. Over een andere vondst, het dagboekfragment van Constantijn Huygens jr., schrijven Rudolf Dekker en Jeroen Vandommele. De tekst, over een geheim bezoek van enkele Engelse edelen aan Het Oude Loo, werpt nieuw licht op de Glorious Revolution. In zijn artikel over *Het wederzyds huwelyksbedrog* laat Roland de Bonth zien welke taalkundige wijzigingen Pieter Langendijk aanbracht in latere uitgaven van deze tekst. Elsbeth Etty, tot slot, portretteert Hugo Brandt Corstius als zelfbenoemd opvolger van Multatuli. Beiden hadden een confronterende schrijfstijl.

Naast de papieren uitgave is op de website van de MdNL *Accolade Digitaal* verschenen: Theo van der Meer schrijft over de contacten tussen de jonge Theun de Vries en de nog weinig bekende Piet Meertens. Hij vraagt zich af of er sprake is geweest van *Schwärmereien* tussen gelijkgeaarde jongemannen.

De reacties op deze *Accolade* waren unaniem positief. Eén van de MdNL-leden schreef: ‘Toen ik het “magazijn” eenmaal ter hand nam, boeide het mij van de eerste tot de laatste bladzijde. Verrukkelijke en interessante leesstof’. Ook andere lezers complimenteerden de redactie: ‘Verbluffend mooi vormgegeven, en de stukken zijn allemaal spannend en interessant’. Voor de redactie zijn dit soort reacties het bewijs dat de bladformule bij de MdNL-lezers aanslaat.

Redactie en vormgever

De redactie heeft in het verslagjaar 2023 één keer fysiek vergaderd, en verder diverse keren onderling telefonisch contact gehad. Voor de vormgeving heeft zij samengewerkt met Martien Frijns, vormgever en tevens uitgever van M10boeken.

Eind 2023 bestond de redactie uit Stefan Van den Bossche, Johanna Ferket, Alan Moss, Kasper van Ommen (beeldredactie), Susanne Onel (eindredactie), Liesje Schreuders, Rietje van Vliet (hoofd-/eindredactie) en Menno Voskuil.

Namens de redactie van *Accolade*,

Rietje van Vliet, hoofdredacteur
Zoeterwoude, maart 2024